

Lutonjica Toporko i devet župančića

I.

Išetao župan Jurina po svojoj prostranoj županiji, da vidi, gdje što ima i komu što treba. Tako dospio i do jedne male rudinice. Na rudinici probilo iz zemlje devet javorića, ali im niotkuda vode nema. Ražale se županu Jurini javorići, pa on zapovjedi kmetovima, da navedu vodu do njih. Iskopali kmetovi grabu, naveli potok onuda, pa kad voda poteče javorićima uz korijenje, reče župan Jurina:

– "Sada, javorići moji, rastite i otimajte se, kako kojemu snaga daje", i pođe on dalje. A kako u župana bijaše mnogo briga i velika županija, to on domala zaboravio za one javoriće.

Dok se župan tako oko javorića bavio, dotle nebom djed Neumijka prolazio. Djed Neumijka nit se mije, nit se brije, niti nokte podrezuje, nego zori o osvit i noći o sutonu nebom prolazi. Na nogama mu opanci skorohodi, a na glavi ćepica-vedrica. Opancima od oblaka do oblaka koraca – u dva koraka nebo prođe; ćepicom-vedricom na izvoru vodu crpe, te širom po livadama rosu polaže. Bradom pako vjetar razmahuje, a noktima oblake para, pa gdje treba kišu obara. I maglu rastjeruje, da sunce ugrije i zemlju prigleda, da l' pšenica klije.

Tako se onog jutra djed Neumijka nad rudinom desio, te vidio, kako župan brigu vodi o mladim javorićima.

Umilit ćeš se djedu Neumijki, ako vlat na travčici ispraviš – a ako stablu pomogneš, on tebe za brata prima. Jer njemu prečega na svijetu nema, nego li je šuma i tratina. Njih on od iskona sa oblaka gleda, kako su zemlju prekrile, a što se gdje gdjekoji dvor zabijeli, u to se djed ne razumije, pa misli: ovo ništa biti ne može!

Kad on, ele, vidio, kako župan pomogao javorićima, reče djed:

– "Dobra li čovjeka ovoga župana, gdje i na sitne javoriće gleda. Hajde da mu pomognemo."

Te svakim danom djed Neumijka dohodio, javore rosom rosio, kišom zalijevao, a suncem ogrijevao. A javorići – njih devet – raslo, mili brate, krasota ih pogledati! Nego uz javoriće porastao i deseti jedan mali grabić; te kud javori pod oblake bujaju, tud i grabić za njima se žuri, al' ih malen stići ne mogaše.

U tome se ljeto tri puta izmijenilo, te jednoga jutra župan Jurina izišao na kulu grada svoga. Pogledao župan Jurina županiji svojoj niz kotare i milo mu je, gdje se zeleni županija, kano kita o Đurđevu. Al kad župan opazio tamo na rudini onih devet javorova, tada jadan uzdahnuo. Bila u župana teška tuga na srdašcu, što mu mušku djecu smrt odnosi, kano da se dušman na njih zarekao.

– "Mili Bože! Krasnih javorića! Da je meni u dvoru takovih devet župančića!" uzdahne župan.

Kad on ovako progovorio, al se pred njime na kuli stvorio starac. Halja mu traljava, brada nepočestljana. Pogledaš li mu bradu i haljinu, misliš: ubogar je zadnji; ali zagledaj mu u oči, odmah vidiš: ako ne zna, što ti znadeš, ali znade što ti nikad znati nećeš.

"Pošalji, župane, sluge na rudinu. Neka ti usijeku devet javorića, neka ti donesu devet panjića. A ti pripremi devet kolijevki i naredi devet dadilja, nek zibaju panjiće od prve zvijezde pa do pola noći. Kada bude noći o ponoći, oživjet će devet panjića, i evo ti u dvoru devet župančića. A ti nemoj da ih nosiš u dvorove, nemoj da ih čuvaš ni od rose ni od mraza. Neka momci rastu o kiši i o suncu, jer su oni javorići, iz zemlje prokljali."

Tako djed Neumijka naredio, jer on znade, kako javorići rastu – ali, eto, ne zna, što su županovi dvori! Naredio, ele, tako i nestalo ga županu sa kule.

Odaslao istog dana župan Jurina dvorskoga sa slugama na rudinu. A kad sluge posjekoše devet javorića, reče dvorski:

– "Posijecite i onaj sitni grabić, bit će meni za toporište."

Usjekoše sluge grabić, te ga ponesoše uz javorove panjiće do dvora županova.

Kad oni do dvora, al Jelena, plemenita gospođa, već namjestila devet zlatnih kolijevaka dvoru u perivoju. Razmjestiše javorove panjiće u kolijevke, a dadilje stadoše da zibaju. Zibale one tako, zibale, od prve zvijezde pa do pola noći. Kad bi noći o ponoći, a dadilje časkom pozaspale. Dok se one oda sna prenule, al u kolijevkama devet momčića k'o devet rumenih jabuka.

Od prevelike radosti ne zna, kuda da se djene Jelena, plemenita gospođa. Te kad ne smije da župančiće u dvor nosi, a ona zapovjedi, da se razastre devet svilenih šatora, da brane djecu od mraza i pripeke.

"Gdje su ikad djeca u župana rasla, da ih ob noć rosa rosi, a ob dan da ih sunce pali? Drugo ti je javor na rudini, a drugo jesu župančići u dvoru župana!" umovala Jelena, plemenita gospođa.

Još iste noći došao djed Neumijka, pa se u perivoj nadglednuo. A kad opazio onih devet šatorova, odmah svemu ljuto zamjerio. Mrsko je djedu sve, što je naredio! Od iskona gleda gdje se bijeli tanko platno na tratini, pa eto još ni tome nije pravo priviknuo: sve dvoumi, kada žene gdjegod platno prostriješe. A sada ti ni za živu glavu pod šator uljezao ne bi, pa još pod takove šatore: svilene, vezene!

– "U ludo potratih devet javorova", razljuti se djed Neumijka. – "Lakše bih ti pola šume požupanio, nego jednog župančića na rosu iznesao."

Ode djed, i kako ode, tako nije više k župančićima ni dohodio. A kako župančiće one prve noći rosa ne orosila, tako im glave gole, lise, ostale. Nu lahko je u dvoru županovu za golotinju! Momčićima učiniše svilene kalpake, kako se ćelava glava ne bi vidjela. A djeca stala rasti i bujati, raduje im se sva ćeljad u dvoru. Samo ima – kuku lele! – jedna crna duša, koja im se ne raduje.

II.

Kad ono sluga sa dvorskime donijeli panjiće, te kad ih u kolijevke razmjestili, ostao deseti, tanašni grabić.

Uze dvorski grabov panjić, te ga baci starome drvodjeli, koji se tamo uz ostalu ćeljad nahodio.

– "Od njega ćeš mi toporište izdjelati", – reće dvorski. "Nemoj da ga izmijeniš, nevoljo stara, poznat ću ga, gle, po ovom srcu crvenomu."

Kad drvodjela stigao do svoje kolibe i donio grabov panjić, pripovjedio on ženi svojoj, što je bilo u dvoru županovu. Baka sve dobro razumjela, a kad razumjela, nešto smislila. Ništa ne reće, nego ode u kolibu, iznese korito na mjesecinu, nastre u njega krevetac od slame, položi onaj grabov panjić u korito, te stane zibati. Ziba baka, ziba, i sve gleda u onaj panjić u koritu dok joj se o pola noći oči zamaglile. Časak drjemnula baka, a kad se trgnula od sna, ono u koritu sitan momčić leži: malešan kao ruka, tanašan kao šipka.

Začudi se baka ćudu golemome, te poleti u kolibu po drvodjelu. Kad oni do korita, a momčić progovori:

– "Ne nosi me, bako, u kolibu. Ostavi me na ledini i na mjesecini, da mi rosa krijepi verižice, da mi noćca hladi ruke i nožice."

Ne mogu baka i drvodjela da se nagledaju momčića i da se naslušaju, gdje onako sitan tako mudro zbori. Milo im je do neba; ćini im se, srce im oživjelo. I ostaviše ga, kako momčić zaželio, u koritu na ledini i na mjesecini. Te kako one noći, tako svake naredne baka korito sa djetetom na ledinu iznosila.

A djed Neumijka svake noći momčiću dohodio: i po mjesecini i na ljutom mrazu, i u tihoj noći, i na buri i na vjetrini – uvijek s momčićem razgovore vodio. – Baka pako maloga Toporkom nazvala, jer je od onoga grabića trebalo da bude toporište. I sve bi dobro bilo, samo se drvodjela ljuto zabrinuo:

– "A što ću jadan sad za toporište?"

Znao je drvodjela, da je dvorski ćovjek naprasit i zao, a znao je i to, da ovakova grabića sa takvim srcem crvenim više naći ne može.

Stali, ele, župančići rasti dvoru u perivoju, a Toporko u bake i drvodjele. Samo je razlika golema kako rastu župančići, a kako Toporko.

Župančići jedri i rumeni, bujali toliko, te će zamalo ocu do pojasa segnuti. A Toporko u bake sitan, tanak i garav, a tvrd, rekao bi tko: ovo ti je crni ćavlić, tri put prekovan.

U župana srce igralo od miline, pa ne zna, što će od krasnih sinova, nego podigao oko perivoja zid na tri sežnja, kako djeci ob dan ne bi sunce dodijalo, a ob noć da ne može zvjerka i drugo zlo do njih. – U drvodjele pako ni zida ni šatora, već pred pragom rosna

ledina, a dalje je šikara prihvatila. Te kako Toporko na ledini noćiva, tako mu kuna i lisi-
ca noću oko glave njuškaju.

Župan darivao sinovima devet vrančića i devet tankih kopalja, prikupio najbolje junake,
da uče djecu koplju i nišanu. I još prizvao prve mudroznance, nek priviknu djeca knjizi
staroslavnoj. – A Toporko, kad se na noge osovio, stao lutati šumom i dubravom, stao
tragati za kunom i lasicom. Kako bi jutrom odlutao, tako istom s večera dolazio. Zato
baka Toporku jošte od milošte nadimak daje: prozvala ga svojim "Lutonjicom". – Luto-
njica Toporko od dana u dan mudriji. Čudila se baka i drvodjela, čudilo se selo i naselje:
od kuda ovome stvorčiću tolika mudrost k'o u starca. Al' ne znala ni baka ni drvodjela,
ne znalo ni selo, ni naselje, da čitave noći djed Neumijka s Toporkom razgovore vodi. A
u djeda Neumijke mudrost baš onakova, za kakovu pita selo i naselje i o kojoj živi šuma i
planina.

Nadošlo vrijeme, Toporko malo porastao. Tad mu jedne noći djed Neumijka ispriповje-
di, kako je Toporko nastao. Pripovjedi mu, kako u njegov devetero braće imade, devet javo-
rića, devet kićenih župančića; kako je javorićima-župančićima i njemu garavom Toporku
korijen na jednoj rudini nikao i kako se oni s Toporkom-grabićem iz jednog potoka pojili.
Jedva djed ovo ispričao, a Toporko radostan poskočio:

– "Puste li mi sreće, da mi je ugledati braću svoju, devet župančića!"

Nasmija se djed Neumijka, al se mrzovoljno nasmijao: "Teško ćeš ih, momče, ugledati!
Eto ih dvoru u perivoju, ali je oko njih zid na tri dobra sežnja visine!"

Mrzovoljan bijaše djed Neumijka! Ne može da preboli onih svojih devet javorića, što ih
svilenim šatorima pokrivaju, pa ih još i zidom opasali. Da mu mogu župančići kako god
ruku dopanuti, on bi znao, što bi učinio! Znade djed, kako ti se goji javor u planini!

Ali Toporko ne otpušta od djeda, već ga moli i zaklinje, neka ga nauči, kako li bi mogao
braću svoju ugledati.

Odjedared djed Neumijka kao da se nešto promislio, pa reče Toporku i nauči ga ovako:

– "Ima kamen sedmi u zidu sa sunčane strane. Najtanji je i slabo prikrojen. Tamo stani,
tamo kucni, tamo braću zovni!"

III.

Sunce o podnevu, a u dvoru županovu sve pozaspalo od omare, samo župančići svoje
konje u perivoju uz zidove šeću, neka su u hladu. Kako uza zid šeću, tako iznenada čuju:
nešto kuca i udara o kamen: kuc, kuc! Ovo se župančićima na čudo dalo. Povezali oni
konje o jablane i prišli do kamena. Al ono iz vana opet: kuc, kuc! Prislonili župančići uho
o zid i gle! s druge strane čuju, kako netko tihano zove:

*Devetero braće moje
Otvorite dvore svoje!
Ručicama pritislite
Nožicama otislite!*

Pogledaše župančići u čudu jedan drugoga. Još ne bijahu živa glasa čuli s one strane zida, ni pogleda nikada bacili preko mîra gradskih. Nasmijaše se od radosti, priskočiše kamenu i učiniše, kako Toporko bješe rekao: upriješe sve devetero svoje ručice o kamen, otisnuše se sve devetero nožicama, a Toporko iz vana kamen potezao. I malo čas, a sitan Toporko golem kamen prebacio, a u zidu zinula rupa, kao okno maleno.

Pa da vidiš čuda čudnovata, kad se braća kroz okno ugledala. Spolja stoji sitan, garav sirotinja Toporko: na glavi mu čupava šubarica, na ramenima gola košuljica; a iznutra, glava do glavice, natiskalo se devet župančića, rumenih i jedrih ko rumene jabuke: kalpac im svilom opšiveni, plave dolamice zlatom izvezene.

– "Što nas braćom zoveš?" – zapitaše župančići.

– "A kako da vas zovem, kad sam došao, da vam kažem, da smo jedan uz drugoga na rudini niknuli i s jednoga se potoka pojili?"

Reče Toporko tako, te ispriča župančićima, kako je sve bilo.

Čudom se čude župančići, jer njih mudroznanci svačemu naučaju, ali im dosada ni o kakvoj rudini ni besjede ne rekoše. Još se više čude, gdje imadu eto brata u čupavoj šubarici – sitnog brata s onu stranu zida, a oni jedva i znali, da tamo živog svijeta ima! Dok oni u čudu glede u Toporka i slušaju, što on priča, dotle se Toporku oči otimaju za gospodskim vrančićima, srebrom osedlanima, i za mačevima u braće župančića.

Ele, čuda se ne bi nagledao Toporko, ni naslušali župančići i nikad ne bi bilo kraja dječjem razgovoru. Al sa grada zvižnu psar za hrtovima. Trgoše se župančići od oknašca, kako ih hrtovi ne bi izdali, a Toporko, hitar, opet kamen na oknašce navalio. Nego si prije braća tvrdu vjeru dala, da će se na ovom oknašcu sastajati.

Sutradan zora lijepi danak izvela. Lijepi danak, al dobra ne nosi. Župančići, kako u zoru ustali, tako se pred svojim šatorima sastali. Svu noć snivali o šumi, o rudini, o potoku, o kuni i o lasici: o svemu o čem im Toporko bješe pričao. I rekoše jedan drugome:

– "Da umolimo oca, svijetloga župana, neka nas izvede dvoru pred zidove, da vidimo, što je onkraj zida."

A desilo se, te baš toga dana župan jašiti izvolio. Bijaše on naredio dvorskome, da će dvorski s njime projašiti županijom. Nu kad sinovi župana saletili molbom, da s njime jašu, pomisli župan: – "Poodrasli su momčići, neka oni prođu sa mnom kroz županiju."

Dozove župan Jurina dvorskoga i reče mu:

– "Poslušaj me, desna ruko moja! Nemoj sedlati svojega žerava, već ti sađi u podrume moje, pa ti biraj bijelca najboljega, najboljega i najbjelijega. Osedlaj ga sedlom opšivenim, pokrivaj ga pokrovom od zlata. Još osedlaj devet vrsnih konja – mali konji, al su vatra živa. Opaši ih srebrnim kolanom, okiti ih resicom od svile, pa izvedi bijelca i vrančiče!"

Kad to dvorski čuo, od jada se u licu sav prometnuo, gdje župan njegova konja odručuje, a devet vrančića naručuje. Dobro znade dvorski, za koga su vrančići, nu kako bi malo daha uhvatio, upita on:

– "Za koga bijelac, a za koga vranci?"

Radostan župan i ne vidi, gdje dvorskoga zelen jed oblijeva, nego njemu lijepo odgovara:

– "Bijelca izabrana za mene župana, a devet vrančića za devet župančića."

Starijemu prigovora nema. Utegnu dvorski dušu u se i učini, kako mu župan naredio. Pa kad posjedaše na konje župan i sinovi i kad sluge raskriliše vrata, pa kad sinu preko polja ravna krasan junak sa devet junačića: mili Bože, do neba krasote, kao da je mjesec izveo Vlašiče! Pročulo se: ide župan sa sinovima! Pa kud prohode, tud nahrupilo malo i veliko. Dohitale žene sa dječicom, izašli starci i muževi, sjatili se starješine i kmetovi.

Kliču žene i dječica, klanjaju se ljudi svijetlome pohodu, kape skidaju starješine i kmetovi.

Sve to gleda dvorski, koji bijaše ostao u dvoru na zidini. Gleda i srce mu se u otrov prometnulo, oči su mu kano dvije guje.

Bješe se dvorski odavna ponadao velikoj časti u župana bez sinova, a sad eto gleda, gdje župana okružili sinovi, te se sjaju kano zlatna zrnca oko kamena dragog!

– "Kad se do sad županu jašilo, ja sam s njime konjica igrao. Kad se njemu kmetovi klanjali, i meni su počast davali. Kad su njemu skutove ljubili, i moje su se halje doticali. A sad gleđi: dok se sunce dva tri put povrati, župančići će ocu uz koljeno sjediti, oni će stol njegov kititi, a domala će mu i na zboru svjetovati. A za dvorskog ni znati se neće!"

Uskipilo srce u zlotvora, udario gradskim vratima, da su sve zidine zadrhtale, ostavio slugu, da čekaju župana, a on ode do odvorca svoga.

– "Poginut će, vjere mi, župančići! Hoće, baš od ove moje ruke!" – reče dvorski svojoj ženi. "Ako neće danas, sutra će – ako neće sutra, hoće bilo kada."

Ništa se žena tome ne začudila, jer ona ovo bijaše i nakanila svakim danom mužu govoreći: "Nikuda od slugu, moj golube!" ili opet ovako: "Mlad dvorio si jednoga gospodara, star dvorit ćeš ih devetero."

Reče dakle dvorski ženi, da mu iznese najbolju sjekiru. Donese žena sjekiru, al na sjekiri toporište pretrunulo. Sjeti se dvorski onoga grabića u starog drvodjele.

– "Gle", – nasmije se zlotvor, – "ne znaš, gdje će ti što poslužiti! Neka drven bratac živu braću mori." Nije znao dvorski, što je ono bilo od grabića!

Istoga dana pođe on do starog drvodjele. Drvodjela i baba sjedili na pragu. Jeza spopade starca, kad vidje, kako njemu prihodi dvorski, mrk kano oblak.

– "Ej, lijenčino, kuda grabić moj? Zar je malo vremena prošlo, otkad ti ga dadoh? Da ga nijesi kuda iskvario", – vikne dvorski.

Srsi prodoše starca. "Spasa nema", pomisli on, i ustade, skine kapu, pokloni se pred dvorskim i htjede da mu sve ispriповjedi.

Al se baba u živ tren protiskala pred starca, stupila dvorskom i rekla:

– "Živ bio, gospodaru! Eno grabića pod krovom na kolibi! Znaš li, tako ti zdravlja, da je trebalo drvo dobro osušiti, hoćeš li valjano držalo da imaš? A do sutra evo toporišta izdjelana."

– "Brži je tvoj jezik, babo, negoli su ruke ovoga starca, koji se evo zalio olovom, pa šuti k'o nijemac. No neka bude! Do sutra toporište! Ali nemoj da mi podvališ drugo drvo. Poznat ću ga, jer treba, da je u drvetu srce crveno."

Ode dvorski, a drvodjela reče baki: "Propadosmo, ženo!" I skutriše se jadni na pragu, premišljajući svoju nevolju.

U to i sumrak, a Lutonjica Toporko iz šikare ispanuo.

Drvodjela i baka odmah mu ispričашe jade svoje. Naheri Toporko šubaricu, turi tanašne ručice u žepove truljavog zobunčića, raskreči nožice i zamisli se. Dugo premišlja Toporko, a onda odjedared reče:

– "E, mili moji! Ovoga mi sami nikada ne odgatasmo. Vi čekajte ovdje, a ja idem, da upitam savjeta u onoga, koji je mudriji negoli smo mi."

Nestade Toporka u sumraku, izgubi se preko livada i kroz šikaru.

A drvodjela i baka tužno sjede i čekaju. Dobrano čekali, već se i mjesec pomolio; kad al eto ide Toporko sve trkimice k njima. Mjesečina jasna, trava visoka, a sitan Toporko po ugaženoj stazi trči, kano miš po brazdi.

– "Ne bojte se, starci moji", reče Toporko stigavši do njih, – "evo meni savjeta, a vama eto vašega grabića! Nego kad budeš toporište tesao, dobro čuvaj srce u grabiću, ako sam ti drag."

Još Toporko bacio baki šubaricu u krilo: "Čuvaj mi, bako, moju šubaricu, da imam, na što da se vratim, kad službu obavim." Pa se onda zatrči dva tri koraka po travi, sagne se malešan u trku, pa – eto ti ga na! – prebaci se naglavce u travi upravo pred starcima. I kako se prebacio, gle čuda: starcima do nogu leži onaj grabov panjić, a Toporku ni traga.

Komu žao, komu drago. Drvodjela ončas dohvati bradvicu i počme izdjelavati toporište, a baka sva tužna briznu u plač, što joj nestalo onog prkonjice. Ne zna, što će od tuge i žalosti, nego stala grliti i ljubiti onu čupavu šubaricu, što joj jedina ostade.

Izdjelao drvodjela još istoga večera toporište i odnio ga sutradan dvorskome. A dvorski, ugledavši crveno srce na toporištu, reče:

– "Dobro si me poslužio, starče, poštena ti brada!"

IV.

Noć nad krajinu, a dvorski sjekiru pod pazuhu, ključeve grada u ćemer, te put grada županova. U koga će biti ključevi ako neće u dvorskoga? Jer glava gospodareva o vjernosti sluge stoji!

Bijeli se grad županov pred dvorskime kano labud na mjesečini, a crni se odvorac u prisjenku šume kano gavran nad plijenom. Spavaju župančići gradu u perivoju, i ne slute, tko je noćas nakanio, da im glavi dođe.

Kada dvorski bio gradu na domaku, dosjeti se on, da sjekire ni okušao nije, a na njojzi novo toporište. Da nije – u zao čas – slabo pridjelano? Skrene on do nekog duba, koji povaljen tamo ležaše i omahne sjekiro, da je vidi. Kad dvorski omahnuo, al ono toporište zaigralo kano živ stvorak. Zaigralo, zanjelo se i trgnulo unatraske te ušica sjekire dvorskoga ravno među oči. Zacrni se dvorskome pred očima, izmače mu se sjekira, rastavi se ona od toporišta, pade oštrica dvorskome na lijevu ruku, kojom bijaše panj prihvatio i odsiječe mu palac.

Kako ga sjekira u čelo udarila, onako se dvorski nauznak po travi pružio; nit što znade, niti glasa daje, rekao bi: mrtav za opijelo. A ono toporište, kako se izmaklo, tako se dva puta prebacilo, a kako se prebacilo, tako se opet u momčića prevrglo.

Leži dvorski, pružio se kao hrastova trupina, a nad njime, živ i zdrav Toporko, zvirka veselo očima kao mlado mače na mjesečini.

Oglednu se Toporko ovamo, onamo, te munu do gradskih zidina, do sedmoga kamena, do oknašca malena. Odvali Toporko onaj kamen, uljeze kroz oknašce, te redom od šatora do šatora hiti.

– "Bježmo, braćo, ako vam je život drag!"

Prosnuli se župančići i skočili se na noge. Dok se oni odijevaju, dok mačeve pašu, dotle Toporko hvata gubu i kresivo: meće oganj pod svilene šatore. Te kad sve bi gotovo, po-

vede ih Toporko do oknašca i tiho kano netopiri proljezoše kroz oknašce. Eto ih na ledini pod gradom.

Tiha noći, što si dočekala! Na livadi podno grada devet župančića, ko devet jorgovanovih grančica i deseti bosonog Toporko. Livada mjesečinom obasjana, a sred livade staro-drevna lipa.

– "Zabodite mačeve uokrug oko debla lipe", reče Toporko župančićima, "da imate i vi nešto svoga na domu." Odmah zabodu župančići mačeve u travu oko debla lipe i prekidaju ih, da se ne vide.

Kad to bi gotovo, obazreše se župančići: a što sada? Kuda će? Na koju će stranu?

Samo Toporko glavu podignuo, te se nekud na nebo zagledao. Nebo jasno, po njemu zvjezdice, jedan jedini oblak poviše kule stoji.

Prisloni Toporko dlanove uz usta, da mu grlo bolje nosi i viknu put onog oblaka:

– "Da nam sađeš, djede Neumijko!"

I gle! S visine stane se spuštati oblak, na njemu djed Neumijka, a oko njega devet oblačića, kano devet sivih galebova, i još deseti mali pramak magle, kano repić u mišića. Zapovjedi djed Neumijka djeci, te zajašiše župančići oblake, a Toporko onaj pramak magle. Toporko djed Neumijka nogom o rosnu travu, ponese ga oblak u visinu, a s njime i onih devet oblačića, a na njima devet župančića i još Toporko na pramku magle.

Kad već bili visoko nad gradom, oglednuše se župančići širom neba i širom zemlje. Vide: mjesečina po cijelom svijetu, a pred njima daleko jedna gora crna.

Al' se djed Neumijka već otisnuo hodati. Jedanput koraknu, pola neba prođe, dvaputa korakne, drugu polovicu – a kad treći puta, eto ih svijuju zajedno onoj gori na sljemenu.

Tek dok se dvorski malo povratio i oči otvorio, dok sanena straža sa gradskih zidina na oganj zazvala, dok cika i lelek oko grada zaječio, dotle već djed Neumijka sa svojim povodom na vrh brda na mjesečini pristao. Plamsaju pred dvorom svileni šatori, pada jedan za drugim u pepeo, a Jelena, plemenita gospođa, prolazi garištem i pridiže pocrnjele skutove šatora, koji se pružili preko pepela, kano da su opaljena krila sokolova.

Djed Neumijka pako dotle na rosnoj ponikvi brdu na vrhuncu među djecom stoji. Bliješće se zlatom vezene dolamice o svijetloj mjesečini, cakle se oči u garavog Toporka, a truljava halja u djeda Neumijke njiše se na noćnome vjetru.

Nije neobično ni djedu Neumijki ni Toporku, jer su i jedan drugome i gori zelenoj navikli. Ali je neobično župančićima s djedom Neumijkom: u njega je halja truljava, a brada nepočešljana! A još je neobičnije djedu Neumijki sa župančićima, gdje im trepti srebro na kalpaku, a zlatne rese na dolamici.

Stoje župančići bodri i uspravni, bistra oka i junačka pogleda, pa se djedu Neumijki pravo u oči zagledali. Našao se djed u velikome čudu, što mu otakovi junački ispod svilenih šatora nadošli!

– "Momcima prigovora nema! Oštra su oka i dobra ponosa", pomisli on. Al se njemu ipak ne vjeruje, da mogu valjati momci pod srebrenom čelenkom. Prijekim okom promjerio toliki nakit na župančićima: "Golu glavu kalpak pokriva, a tko će znati, kakvo ti je srce pod zlatnom dolamom?" pita sebe djed Neumijka. Malo promislivši, tako djeci probesjedio:

– "U mene ćete do moje volje đakovati. Valja vam sedam mudrosti izučiti, za koje još nikada čuli niste."

A Toporko pogleda u djeda. Dobro znade Toporko čud njegovu i odmah se maljutku nešto ne svidjelo.

– "Sve se bojim dobra biti neće! Zamjerio je djed zlatnim resama i kićenim kalpacima", pomisli Toporko.

V.

Tako i bilo. Slabo poživješe djeca u djeda Neumijke. Djed u pećini na tvrdome kamenu spava, a župančići i Toporko moraju oko njega, gdje koji mjesta uhvati. U djeda nikada ni objeda ni večere ne biva, kako bi gladan ranije uranio – pa tako i đaci gladni spavati lijegaju. A u jutru svakome po šačicu lješnjaka daje, a sebi pregršt uzima, i to im je za čitav dan hrana. Kad ovo pojedu, onda se djed s njima niz dol pušta, kako on to znade – sve tamo do one daleke rudinice, što je gradu na domaku.

Tamo treba za posao hvatati: tamo vodu u ćepicu crpi, tamo s maglom u zrak se diži, jutarnje hlade razmahuj, te svud širom rosu polaži. A da vidiš, kolika je ona županija! Koliko je u nje bilje i rasline, a sve o djedu Neumijki stoji! Te još svega posla dosta nije, nego djed djecu šalje, neka preko neba stazu kroz oblake prte, kud će sunce nad županijom granuti.

– "Đakujte mi, đaci župančići! Teška briga, silna županija!" govori djed Neumijka, te se nekud osmjehuje.

Trudno jutrom, a trudnije večerom. Jutrom da ustaneš, da prvu pticu na gnijezdu probudiš, a večerom da ne legneš, dok nisi i nesretnu travku uspokojio. Sve djed uči đake svoje: i kako će s oblakom poletjeti i kako će se nad rudinu svrnuti. Pušta ih, da hodaju po toj gori silnoj, pušta ih, da križaju s oblakom po zraku. Ali ih samo jedno mudar djed neće da nauči: ne uči ih, kako se spušta s oblakom do zemlje i kako mogu pristati na travu.

Ali za sve ovo još bi kojekako bilo, da nije u djeda Neumijke jedna navika opaka. Kad on jutrom sa gore silazi, ne ide on stazom ni prosjekom, već na maglu sjeda, pa kud maglu namjera namjeri: il kroz šumu ili niz litice. Od toga u djeda halja truljava, a brada raščupana. Te kad prvog jutra djeca s njime kroz krošnje silazila, odnijele grane župančićima kalpake: ostali župančići ćelavi gologlavi. A kad drugog dana preko trnja s maglom silazili, sadrlo im trnje plave dolamice: ostali župančići u goljoj košuljici. Kad trećega dana niz litice, od zuba do zuba, izgubili oni i sjajne čizmice. Pa kad četvrtog jutra još i sitna kiša pala, a župančićima kosa do ramena porasla, nitko živ ih prepoznao ne bi, da su ono oni isti župančići: bos, gologlavi, u samoj košuljici, a kosa do ramena.

A župančići, momci roda plemenita, nit se tuže, niti jadikuju. Nisu ih jadikovati naučili, niti priliči da se jada, tko je roda gospodskoga. Nego spletoše sebi pojase od likovine, opasaše se njima preko košuljica i čekaju da s Toporkom na rabotu pođu.

Pogleda djed Neumijka župančice – i opet ih dugo gleda, zatim reče:

– "Ovo ste prvu mudrost izučili. Daleko je, đaci moji, još do sedme!"

Pošakljalo Toporko u grlu. Nešto bi rekao, a ne smije, te u sebi dijete pomislilo: "Prestario si mi, djede Neumijka! Zar ne vidiš, bolan, da su u jednoj mudrosti svih sedam uhvatili, gdje su znali ostati bos i gologlavi, a da ništa rekli nisu?"

Nu mislio Toporko, ne mislio, sve ostade onako, kako djed bješe odredio. A župančići i dalje, ko da to njima ništa nije, uz Toporko stazu prte kroz oblake. Vide oni: nema druge, valja pretrpjeti.

Drugačije sudi čupavi Toporko.

Ražalilo se Toporku nad braćom: braća zlu ne navikla, a ovdje se zlu ni kraja ne vidi. Jer Toporko znade, da je djed tvrde glave, te ćeš lakše njegovu bradu, sto godina nečešljanu, pročešljati, negoli ćeš njega obratiti, kad o nekome posumnja.

– "Kad se u zlu nađeš, ti ne čekaj, da ti se velika dver raskrili, već umakni i na mala vrata", misli garavi Toporko. Te dok onako malešan za braćom do ramena maglu gazio prteći stazu, dotle braći tiho govorio:

– "Ne bojte se, devetero braće moje! Izvest ću ja vas iz ove robije!"

No oto lasno ne bijaše. Daleko je do grada županova – od gore do grada ravnica kao dlan za dan hoda. Da uteče Toporko sa župančićima, ne bi li ih na onoj ravnici lahko dognao djed Neumijka na opancima skorohodnim? Ne bi li se spustio na njih sa oblaka kano kobac na miša? A da im i sreća posluži, pa da toga i ne bude, kuda će opet u grad županov, kad možda tamo jošte i sad živi zlotvor dvorski?

Sve ovo promislilo Toporko, al onda ipak riješio da pokuša, ne bi li mu sreća poslužila? Samo da je njemu od djeda Neumijke doznati, kako li se sa oblaka silazi na ravan!

Ele, jednog dana o podnevno doba, kad sve rašće miruje i stoka kad planduje, sjede djed Neumijka u bukovic pokraj ponikvice. Tiha gora kano duša djevojačka. Daleko je staza i drvosjek, jer se djed uklanja, kuda narod ide. Sjeo dakle djed, da ga šumska hladovina gali, a župančići pozaspali, koji pod lijeskom, koji u papradi. Sam Toporko uz djedu ostao, pa razgovaraju, da im vrijeme prođe. Kad već svašta prebrali, reći će Toporko:

– "A kako ti to, djede, nas svemu učiš, a nećeš da nas naučiš, kako da se sami s oblakom spustimo na travu? Il se bojiš da ćemo ti umaknuti? A u tebe tvoji skorohodi! Dognao bi nas, da smo na kraj svijeta!"

– "Ne budali, Lutonjica Toporko! Da ja tebe lijepo i naučim, svejedno vi saći ne možete, jer nemate, što vam za to treba."

– "Ne mari, ti meni pripovijedaj, da nam vrijeme prođe", odvrati Toporko.

Prevari se djed Neumijka, te onako u hladu počivajući pripovjedi Toporku, kako bi oni sami k zemlji saći mogli, ali bi zato trebalo, da ima negdje nešto njihovo, zašto bi se mogli prihvatiti kad s oblakom prolaze nad zemljom.

– "A otkuda bi se vama što vašega dalo nad rudinom na deset sežanja visine", nasmija se Neumijka djetetu – sve mu brada od smijeha odskakuje.

– "To ja, djede, tek onako, da se zabavimo! Nego tebe, djede molim kao oca rođenoga, da me danasпустиš u lješnjake. Nabrat ću ti dvanaest punih kuzolića. Polovica nek je tebi jednome, a polovica nama desetorima. Jerbo smo ti đaci ljuto ogladnjeli."

Star je djed Neumijka, mnogo znade i mnogo umije, al u koga nema mane! Pa tako je i u njega mana: lakom je na lješnjake, ko čeljade, koje šuma hrani. Dugo druguju šuma i Neumijka, te ako mu je šuma svoju mudrost darivala, nije mu ni svojih mana oprostila!

Malo djed promislilo, al onda odoljet ne mogaše: "Pustit ću te", reče on Toporku, "al da si mi se povratio, dok mjesec izađe. Čuvaj se, momče, da mi ne umakneš, jer znaš i sam, da si glavu izgubio."

– "Kuda ću ti, djede, umaknuti? Gle, kolike su u mene nožice, ko u šumi borove iglice! Da prebirem njima za godinu dana, još se ne bih ni županova grada ni svoje kolibe domogao!"

Uzme dakle Toporko kuzoliće, al ne ode s njima u lješnjake, nego ode, gdje je znao, da kroz goru staza ide. Tamo uza stazu na panj stade i čekaše, neće li tko proći.

VI.

Dvor se županov u korotu zavio. Kad su one noći šatori izgorjeli, što znade ujutro župan Jurina, nego sazove mudroznance, vrače i sudije.

- "Prosudite, vjerne sluge moje, i recite meni ovo troje: Kud nestade mojih župančića?
- Kako li se zapališe šatori? – Kuda li se vrgao zločinac?"

Sagnuli se mudroznanci nad garište, izvadili po čašicu pepela i nataknuili mudre naočari. A vrači i sudije teške knjige otvorili, te prebiru sitna slova i pismena. Sve mukom muči i čeka, što će biti.

Prozborili tada mudroznanci:

- "Izgorjeli tvoji župančići. Gle pepela baš od desne ruke prvog župančića. Po pepelu i prst mezimac znamo i nokte smo izbrojiti kadri!"

Za njima se digli vrači sa stolica:

- "Suđenice im vatru dosudile, zato se vatra iz zemlje porodila, župančiće tvoje pokopala", progovoriše vrači čarobnjaci te zabaciše mantije na pleći.

Vračli rekli, al suci porekli, jer je ljuta vražda među njima.

- "Nije se vatra iz zemlje porodila, nego ju je zlotvor podmetnuo, a zlotvor utekao u deveto carstvo i nikada ga dostanuti nećeš", zaključiše sudije, prijekim okom ošinuše vrače i zaklopiše svojih deset knjiga.

Zakukala sva čeljad na dvoru; tko od koga jače zakukao, al najviše crna duša dvorski, kako bi se županu omilio. I još zlotvor lijevu ruku u njedrima nosi. "Da mi tuga grudi ne prokine!", a kad tamo, ono krije ruku, što mu je bez palca.

Ali župan od toga dana nigdje mira ne nahodio. Od rane zore do poznoga mraka konja jaše gorom i planinom, kako bi mu srcu odlanulo.

Tako i ovoga dana odjašio do one daleke gore crne, svu goru prošao, te se tužan kući vraća. Jaše župan stazom niz planinu, kad al vidi: tamo na panju stoji stvorak, sitan kao cvrčak. Lakte podbočio a glavicu nakrenuo. Kad župan do njega, a maljutak će:

- "Zdravlja ti želim, svijetli župane!"
- "Hvala, kepčiću!" odvrća župan i čudi se, gdje ga onolišni stvorak tako bodro pozdravlja.
- "Da nisi nešto tužan?" pita Toporko i prišćuri očice.
- "A što je tebi do toga?" sve se više čudi župan kepčiću.
- "Rad sam da ti pomognem. Dat ćeš mi za plaću pol vreće lješnjaka."
- "Dao bih ti i pola županije", – odvrća župan i uzdiše teško, gdje mu nitko pomoći ne može.

– "Vrzi me na konja pred sebe. Za jednim smo putem. Nego da si malo konja potjerao, jer mi je bolnome glava u torbi." – Dignu župan Jurina Toporka na sedlo i potjera konja put grada svoga. Putem Toporko županu govorio:

- "Ti ništa ne pitaj nego sutra o podnevu naredi, neka se skupi sva tvoja čeljad pod lipom na zbornomu mjestu i da ni jedan od njih ne usfali. Još zapovjedi, da ti dođu svi bez oružja, samo sjekire da ponesu, al neka su sjekire bez toporišta. Ja ću ti na zbor doći i

koje ti toporište od mene bude, na ono ti pokušaj svačiju sjekiru. Nađe li se koji od dvorjana, te moje toporište na njegovu sjekiru pridjelano bude, i ako je taj dvorjanin još i sakat na lijevi palac, onda znaj: on je zlotvor tvojih župančića. I da ga glave lišiš, ako hoćeš, da ti se sinovi vrate."

Ne vjeruje se pravo županu, gdje ga maljutak uči, što mu je učiniti, no koga nećeš poslušati, kad si u nevolji, kojoj lijeka ne znaš? Obeća on dakle Toporku, da će onako učiniti.

Tako oni do dvora stigoše. Kad u dvoru sjašiše, zapovjedi župan svome ubrusaru, da Toporku dade pola vreće lješnjaka iz vrta županova, a Toporko još umoli, da povežu vreću i da na nju udare pečat županov. Kad ubrusar to učinio, reče Toporko županu:

– "Još dopusti, svijetli župane, da na ovome pečatu odjašim u goru."

Nasmija se župan. On to od maljutka za šalu primio, pa mu dozvolu izdao, da na pečatu jaše. Zahvali Toporko, naprti onu vreću na leđa i ode iz grada, te do kolibe drvodjele.

Lijepa večer, a baka pošla poljem kroz lan, da vidi nije li mu suša nahudila. Spazi Toporko baku, ostavi vreću na kraj sloga, prišulja se kroz lan do bake, a kako se baka sagnula da bolje prigleda lan, šapnu Toporko iz sloga, ko da cvrčak gudi:

– "Šuti, bako, nikom ništa ne kazuj, nego sutra prije nego svane, dođi mi na rudinu i ponesi onu šubaricu, koja je pravo moja. Tamo na rudini ima klen, koji je najviši. Na njega se popni, bako, što više možeš, ako sam ti drag! Vidjet ćeš mene, gdje dolazim na pramku magle, a sa mnom druga devetorica na devet oblačića! Kad doplovimo, pa kad budemo na vjetru uz klen prolazili, ti brzo pruži meni moju šubaricu. Kad se ja za nju uhvatim, ti je, bako, ne puštaj, već potegni, što ti snaga daje."

U bake od radosti srce zaigralo. Čuje i pozna sitno grlo svojega Lutonjice, gdje joj govori iz lana. Al kad se sagnula, da ga vidi, a ono nigdje nikoga, samo jedna hitra pruga preko lana bježi – ono ti vršike lana dršću, kuda se Toporko slogom šulja. Odma baka pogodi što je, i više ne traži Toporka.

Ništa baka ne dvoumila, povjerovala svom prkonjici, ostavila lan, neka se sušom sam opravlja, kako zna, a ona pohita kući, da nađe šubaricu, neka joj je sutradan pri ruci.

A Toporko krišom, sve kroz lan ko prepelica, na kraj slogâ stigao, opet uprtio svoju vreću i pošao do županove konjušnice.

– "Evo, udario župan pečat svoj na vreću i zapovjedio, da mi dadeš konja najbržega, kako bi još noćas vreću odnio, kuda mi je župan naredio", reče Toporko konjušaru.

A što ne možeš sa pečatom župana?! Vidi konjušar znamen svoga gospodara, povjeruje kepcu i izvede mu konja. Još maloga na sedlo posadi i vreću mu dodade, te ošine konja, nek je brži. A Toporko, kako s konjem poletio i njemu se u grivu uhvatio, tako leti ko perce na vjetru put one gore crne. I putem sve konja podstrekuje: boji se jadan, neće li prikasnuti.

Mjesec da će izaći, a Toporko podno gore. Skoči on s konja, topnu ga nožicom, nek ide, kuda ga volja, a Toporko pohita stazom na planinu. Tamo u ljeski kuzoliće našao, zapunio ih županovim lješnjacima, bacio onu vreću, te upravo kad mjesec na ponikvu, eto i Lutonjice Toporka.

– "Dobar večer, djede! Eto lješnjaka, kakovih ne pamtiš!"

Djedu Neumijki odmah zazubice – a kad ugledao onakove lješnjake, ne može da čeka do jutra, da ih okusi, nego reče djeci:

– "Ajde, daci, neka i mi jednoć večeramo, neka znate kojega ste dana prvu mudrost naučili."

Posjedoše dakle krugom nad ponikvom, da blaguju. Ali Toporko župančiće naučio:

– "Vi hrskajte, ali jesti nemojte, kako bismo sutra gladni zoru prevarili." – Uze djed svojih šest kuzola u krilo, a đaci posjedaše sve po dvoje uz jedan kuzolić, te kad ih stade hrskanje, sve se vjeverice na gnijezdu podignule. Podignule se pa izvele mlade svoje na najtanje bukove hvoje, da gledaju s njima, tko to onako slatko hrusta nasred noći i na mjesecini?

Još đaci po dvoje ne dospjeli ni do polak svoga kuzolića, a djed Neumijka već svojih šest smirio – takovi su brajne u tog djeda zubi.

Slatko se djed najeo, lijepo se nasmijao i Toporku rekao:

– "Valjaš, momče, Lutonjica Toporko! Od kada me teče, ovakovih lješnjaka u gori nalazio nisam!"

VII.

Prevarili lješnjaci djeda. Kako ga glad ne mori, tako mu se predjutro sanja, da je istom pola noći. Spava dakle djed, kao što se spava o pola noći, a ono zora tek što ne zarudi. A đaci, gladni, prosnuli se daleko prije zore, tiho poustajali, pa iz pećine na ponikvu izišli.

Jutro bijelo, kano krilo golubovo, a mekane magle nad ponikvom prohode, rekao bi: bje-lorune ovce. Ne oklijevaju župančići i Toporko, nego svaki sebi po ovčicu hvata – posjedali svaki na svoju ovčicu maglicu, pa se od planine otisnuli, pa još, kako ih djed naučio, za dobrim vjetrom zazviždali, neka im drži vjetar povod na okupu i neka ih veže jedno uz drugoga. Dunu dobar vjetar sa druge kosine i ponese djecu niz proplanke.

Plove oni, mili brate, plove! I nikada ljepšeg časa, nego kad su nad ravnicu stigli i put male rudinice zaplovili.

A na rudini, na klenu najvišem, čeka baka još od tvrdog mraka. Čeka ona zoru, ko ozebo sunca, – još što bi zoru čekala, al što čeka čupavog Toporka! I baš u neke baka s one visine klen promjerila i počela da misli:

– "Što li je mene, staru, na tu visinu dalo!"

Kad al iz daleka vidi ona: plovi oblak na deset razdjela. Rujna zora sav oblak ražarila, pa se na njem ruji desetero dječice, kano da su nanizane jagodice. Sve baka zaboravila, što misliti nakanila, i dobro, kad od prevelike radosti sa klena ne skočila!

Oblak pravcem k baki – a kad on već uz klen strugnuo, a baka ti pruži onu šubaricu, koliko joj ruka siže. Uhvati se hitar Toporko za šubaricu, trgnulo se deset oblačića unatraške, kao da je jedan; unatraške, pa onda opet s vjetrom, da će unaprijeda. Ali čvrsto drži baka, još čvršće Toporko, a najčvršće šubara među njima. Čas il dva baka se s vjetrom konobala, al u bake srce ne popušta. Trgnu ona k sebi, što joj snaga daje. Kano da je čudo oblak savladalo, osjetio oblak odjedared težinu od djece, poletio dolje prema travi i povukao za sobom i šubaru i baku. Što bi dlanom o dlan udario: cec! sjedi baka na zelenoj travi, a oko nje desetero djece. Tako zreli kesten sa debla opada i rasipa krugom svoje ježurice!

Kad oni sjeli, izmakli se ispod njih oni oblaci, te poletjeli prazni u visinu, kao pahulja, kad za njom duneš.

Baš kruto sjela baka na tvrdu cjelinu – a kruto i dječica. No kako postigli, što im srce iskalo, to im se učini, da nikada mekše sjeli nisu! Ne znadu, tko će koga prije od milinja

zagrliti: il Toporko baku, il baka Toporka, il župančići jedan drugoga, jer eto na vidiku im se županov grad pomalja! — Neka je daleko, al su s njime na jednoj cjelini!

Kad si sretan i sunce za tobom žuri, ne treba mu tek stazu prtiti! Tako u tili čas nad baku i dječicu sunce granulo i obasjalo ih, a oni još na travi sjede.

Spomenulo sunce Toporka, da odmiče vrijeme.

— "Hajde da požurimo", reče on, "čeka nas župan. Sazvao zbor, a ne može da zboruje bez tebe, bako!"

— "Nek sam i to dočekala", pogizda se baka, popravi peču na glavi, da je priličnija i pohita preko polja, da ne zakasni na zbor. A za njom dječica, kao pilići za trčkom.

VIII.

Sjedi župan Jurina pod lipom, na stolici srebrom okovanoj, a stolica podignuta na dvije stepenice; stepenice baršunom obložene. Uz župana samo njegov hlap, koji će ga na zboru poslužiti. Pred županom na deset koraka poredala se sva čeljad i dvorjani — a sve mukom muči s počitanja.

Nije župan Jurina naučio tako zborovati: bez oružja i bez vitezova, bez vlastele i bez bojnog kâna. Nemilo je njemu do zla boga. A još mu se i ona tuga oko srca ovila, kano guja oko grane. Al što mu je gore, to se tvrđe drži. Jer ako će župan tugu svoju iznositi pred čeljad i kmetove, tko će onda vladati županijom?

U to zagleda župan, kako k njemu ide jedna sirotica baka, a za njome dječica — sve gola sirotinja. Kad se malo zboru primakoše, stadoše dječica, samo jedan najmanji uhvatio baku za ruku i pošao s njome bliže k županu.

Razvedri se duša u župana, kad opazi onoga maljutka u čupavoj šubarici.

— "E, u ovu ti se šubaricu još zerku uzdajem", obradova se župan u sebi, "a sve drugo izdalo je!"

A Toporko i baka priđoše k županu i sagnuše koljeno pred njime. Toporko pako reče:

— "Dođoh ti, župane, kako smo urekli, i dovedoh staru majku svoju, jer i meni treba, tko će mene na zboru poslužiti. Nego jednu milost još u tebe pitam. Evo braća moja mole tebe, gospodara svoga, da dopustiš, da gdje god u prikrajku gledaju, kako se zboruje."

Nasmija se župan u sebi:

— "Ovako ti još zborovao nisam, da mi bake i sitna dječica na zbor dolaze." Al je župan srca milostiva, pak kad vidje onu djecu sirotinjsku, likom opasanu, a kuštravu kano šumske zvijerke, ne može da im molbu odbije. Dopusti dakle župan Toporku, što ga molio, a djeca, kako doliči bosom i nejakom, obađoše na daleko zbor, da ne budu starijima na smetnju, te priđoše odostrag i poredaše se uz lipino deblo, iza stolice svijetloga župana. A u travi, uokolo lipinog debla, ko da nekakovo srebro viri, zakriveno listom i ivrom. Tko ih naći umije, ono viri balčak do balčaka, njih devet na broju.

Skine Toporko šubaricu, predaje je baki i reče:

— "Samo ti mi, bako, šubaricu sačuvati znadeš, a vidjela si, koliko nam vrijedi!"

Primi baka šubaricu, a Toporko stupi pred župana.

– "Hora je, župane!" krikne Toporko, skokne lagan, prebaci se u zraku – te što bi okom trenuo, leži na crvenom baršunu županu do nogu toporište, gotovo, izdjelano. A kepčica nestalo.

Prenerazi se čeljad. I županu na čudo bi se dalo, ali svakom čudu vremena se hoće, a župan treba da radi, kako je s Toporkom dokončao.

Zapovjedi dakle župan hlapu, da uzme ono toporište i da obreda svu čeljad, te da primjeri, na čiju li je sjekiru toporište pridjelano. Ne zna čeljad, što će od toga biti, a hlap od jednog do drugog ide.

Toporište veliko, ni u jednu ušicu ne može, al kad došlo do dvorskoga, sjelo toporište odmah u sjekiru dvorskoga i stoji kano saliveno; vidi se: za ovu je sjekiru tesano. Prinese hlap sjekiru županu:

– "Sjekira je dvorskoga, župane!"

Župana kao da si mačem ošinuo. Al on hlapu samo zapovjedi, da rastavi opet sjekiru od toporišta, jer je svaki na tom zboru bez oružja. A onda reče:

– "Čeljad nek odstupi, sâm dvorski nek pristupi."

Prišao dvorski do župana, a lijeva mu ruka u njedrima. Tamo iza stolice županove provirilo kuštravih devet glavičica. Bistre oči oštro ti se zagledale, ništa njima izmaknuti neće.

– "Da izvadiš ruku iz njedara, da vidimo, kakvo srce kriješ!" reče župan, a oči mu strašne kao oči orla, kad na zmiju ide.

Al su strašne oči i u dvorskog, ko u risa, kad će da zaskoči. Te kako se jedan drugome u oči zagledali, tako jedan drugom dušu progledali.

Sagne se dvorski kao da će kleknuti, domogne se svog tajnog noža i nasrne na župana goloruka.

Župan goloruk, a čeljad se odmaknula – dok priskoči čeljad, župan će poginuti!

Ali ispod lipe, kano roj pčelica, priletjelo devet župančića, a u ruci im devet dobrih mača. Na mačeve dočekaše dvorskog i desnu mu probodoše ruku. Okupili župančići dvorskog, kano vižlad kad okupi vuka. I vuk će ti od vižladi poginuti – a dvorski će od djetinjih mača.

Kriknu čeljad, priskočili dvorjani, digli ruke da obrane gospodara svoga, al već dotle djeca svog oca obranila, a zlotvora sa crnom rastavila dušom.

*

Kako ne bi junak sina prepoznao, kad ga brani mačem, kojemu ga je junak sam naučio? Prepoznao župan Jurina sinove, kleknuli župančići pred njega, sagnuo se župan nad dječicu, te ne pitaj, što je jošte bilo, jer i junak gdjekad suzi ne odoli.

I sve bi bilo, da ne može bolje, kad al zakukala sirotica baka. Nitko i ne misli, da Toporka nema.

– "Nestalo ga, pa što onda?" misli zbor. "Ostavio svoju šubaricu, poslužio pošteno gospara, riješio ga crnog dušmanina, spasio mu sinove i život, pa ga u tom poslu i nestalo. Drukčije i ne biva!"

Al tako baka ne sudi. Ona ti jedina znade, kako boli srce za Toporkom! Zakukala, narica-ti stala i zbor proklinjala:

– "Tko je tebe, lane materino, na gospodske uputio zbore!" – te da će naričući sa zbora otići.

– "Ne plač', bako, ne kvari nam slavlja", viknu njojzi hlap, "evo tebi, što je tvoje", te joj dobaci ono toporište.

Poletjelo toporište, u zraku se prebacilo, a baka ga dočekala u naručaj. A kako se toporište prebacilo, tako u naručaj baki pao živ i zdrav Toporko! Nasmijao se Toporko, privrližio se baki oko vrata kano čičak, pa je ljubi, mili bože, ljubi! – a bakinog naricanja ko da nikad bilo nije. – Te kad se ona Toporka nagrlila, otrese malo oplećak po ramenu i rekne, ko da nikad ništa bilo nije:

– "Nemoj, dijete, da mi ruho prljaš. Jošte nismo zborovanje svršili, a ovo je moje mjesto bilo." I stane u kraj hlapa, do županove stolice, da ne bi zbor bez bake što god dokončao.

Kad se župan nagrlio sinova, reče njima i Toporku neka mu pričaju, kako se sve zgodilo. Župančići ispriповјedili, kako je sve bilo, i kad je župan razumio, koliko je njima valjao Toporko, upita on maljutka:

– "A kakovu nagradu pitaš, kepčicu!"

Pogledaše se župančići i Toporko, nasmijaše se, te kliknuše u jedan glas:

– "Da nam ono oknašce u zidu ostaviš."

Zamislio se župan, mnoge misli mu glavom prohode:

– "U ludo sam diz'o zidove do neba", misli on, "nisu meni mîri i zidovi djecu sačuvali, nego rupa, koju kepčić probi! Pa našto mi onda mîri i zidovi? Našto mîri, kad im rupa treba?"

U župana duša blagorodna! Kada daje, na pregršti daje, kada misli, na veliko misli. Podigao se, ele, župan sa stolice srebrom okovane, uspravio se krasan junak pod granatom lipom i glasom gromkim čeljadi probesjedio:

– "Potecite, dvorjanici moji, prinesite dljmeta i čekiće, prinesite gvožđa i trnokope, danas ćemo rušiti zide oko grada – sam ću župan prvi kamen svaliti. I poslat ću četir glasonoš, nek razglase širom županije, neka znadu se bri i gospoda: stoji sada bijeli dvor županov kano golub, a na božjoj ruci, stoji sada bijeli dvor županov, kano srce, a na čistom dlanu! Nit ga mîri nit zidovi kriju, nit ga išto brani ni zaklanja, doli jedne vjere u junake moje."

Zaklikotalo nato sto gromkijeh grla, da sve ori preko polja ravna. Ono klikće čeljad od radosti:

– "Progledat će svi prozori grada, kano slijepac, kad mu mreću skineš!" – Čulo se na daleko klicanje, sabralo se puka i naroda, doteglili sprave i naprave, te se praši oko dvora stijenje i kamenje, gdje ga ruši volja župana.

A djedu se Neumijki u pećini kihnuo, jer mu sunce palo na obraze. Skoči djed Neumijka i odmah vidi, koliko se prevario. Istrčao na ponikvu, a na nebu tek što nije podne. Jedva gdje god još koji oblačak, kud će djed koraknuti, takovo ti je danas sunce nad svijetom! Opružio djed skorohode, koraknuo, koračio, što može bolje, da dostigne uskoke.

Al kad on nad grad, ima što da vidi. Pozna djed dakako, što se ono radi. I milo mu je i za čudo mu je, gdje se ruše zidi oko grada – i odmah djed svemu oprostio. Pa kako ti nitko od velikog posla na njega i ne gleda, tako on tihano sjeo na rub kule županove, opustio niza zid noge i skorohode, pa se teško zamislio. Gladi bradu i teško mu je vjerovati, što na svoje oči gleda: eno ga sam župan kamen odvaljuje!

– "E, poravnat ću se s njime, jer je eto veliko dobro učinio! Ali ti nikada njega progledati neću!", – riješi konačno djed Neumijka, te se sagne onako sjedeći nad onu dubljinu pod kulom i pritegne dobro opute na skorohodu, kako će što prije opet u goru, gdje poznaje zvijerku.

Ostario župan, dorasli župančići. A kako ona županija vele prostrana bijaše, tako je podijeliše među se na osam županija, a najjačega među sobom izabrali, te ga zakraljili. I vladao kralj sa braćom županima složno i blagoslovno onim županijama, te se i sad još spominje ono doba.

A Toporko i baka vrvili širom kraljevstva. Svuda peča i svuda šubarica, i bez svega bi lakše moglo biti ono kraljevstvo, nego li bez njih dvoje.